

CONFERENCE ON FRONTIERS OF SCIENCE AND ENGINEERING QATAR

CHO'LPON SHE'RIYATIDA MILLIY O'ZLIK VA OZODLIK MOTIVLARI

Sharipova Feruza Tolib qizi

Toshkent pedagogika

texnikumi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada XX asr o'zbek adabiyotining yirik namoyandasi Abdulhamid Sulaymon o'g'li Cho'lpon she'riyatida milliy o'zlik va ozodlik motivlarining badiiy-estetik ifodasi tahlil qilinadi. Shoir lirikasida Vatan, millat, erk, ma'rifat, tarixiy xotira, xalq taqdiri va insonning ma'naviy erkinligi kabi tushunchalarning o'zaro uyg'unligi yoritiladi. Cho'lponning poetik tafakkurida milliy o'zlik faqat millatga mansublik hissi sifatida emas, balki xalqning o'z tarixini anglash, o'zligini saqlash va kelajagini belgilash huquqi sifatida namoyon bo'lishi ko'rsatiladi. Shuningdek, shoirning ramziy obrazlari, peyzaj tasvirlari, lirik qahramon ruhiyati va poetik murojaatlari orqali ozodlik g'oyasining ifodalanish xususiyatlari tadqiq etiladi.

Kalit so'zlar: Cho'lpon, milliy o'zlik, ozodlik, erk, Vatan, millat, ma'rifat, lirik qahramon, ramz, poetik tafakkur, milliy ruh, tarixiy xotira.

Kirish. XX asr boshlaridagi o'zbek adabiyoti milliy tafakkur va badiiy-estetik qarashlarning tubdan yangilanish davri sifatida alohida ahamiyatga ega. Ushbu davr adabiyotida xalqning ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy va madaniy hayoti bilan bog'liq masalalar badiiy ijodning markaziy mavzularidan biriga aylandi. Ayniqsa, jadid adabiyoti namoyandalarining ijodida millatni uyg'otish, ma'rifatga chorlash, milliy o'zlikni anglash va ozod fikrni shakllantirish kabi g'oyalar muhim o'rin egalladi.

Asosiy qism: Ana shunday murakkab tarixiy-adabiy sharoitda Abdulhamid Cho'lpon ijodi o'ziga xos badiiy hodisa sifatida shakllandi. Cho'lpon nafaqat shoir, balki nosir, dramaturg, tarjimon va adabiy-estetik tafakkur vakili sifatida o'zbek madaniy hayotida chuqur iz qoldirdi. Uning she'riyati millatning ruhiy holatini, tarixiy iztiroblarini, ozodlikka intilishini va ma'naviy uyg'onish ehtiyojini o'zida mujassam etadi.

CONFERENCE ON FRONTIERS OF SCIENCE AND ENGINEERING • QATAR •

Cho'lpon she'riyatining asosiy xususiyatlaridan biri shundaki, shoir ijtimoiy masalalarni bevosita shior yoki chaqiriq tarzida emas, balki lirik kechinma, ramziy obraz, tabiat manzarasi va inson ruhiyatidagi ziddiyatlar orqali ifodalaydi.

Milliy o'zlik tushunchasining Cho'lpon poetik tafakkuridagi talqini Milliy o'zlik tushunchasi xalqning tarixiy xotirasi, tili, madaniyati, qadriyatlari, ma'naviy merosi va kelajak haqidagi tasavvurlari bilan uzviy bog'liq. Cho'lpon ijodida ushbu tushuncha xalqning o'zligini anglash va o'z taqdiriga daxldorlik hissi bilan chambarchas aloqador holda namoyon bo'ladi. Shoirning lirik qahramoni ko'pincha shaxsiy kechinmalar doirasidan chiqib, millat dardi bilan yashaydigan obraz sifatida gavdalanadi. Uning iztirobi faqat individual ruhiy holat emas, balki butun xalqning ijtimoiy-ma'naviy ahvoliga daxldor kechinmadir. Shu sababli Cho'lpon she'rlaridagi "men" obrazini faqat individual shaxs sifatida emas, balki muayyan tarixiy davrda yashayotgan millat vakilining umumlashgan poetik timsoli sifatida talqin qilish mumkin. Cho'lpon lirikasida Vatan tushunchasi ham keng mazmun kasb etadi. Vatan oddiy geografik hudud emas, balki xalqning tarixiy xotirasi, milliy qadriyatlari va ma'naviy dunyosini mujassamlashtiruvchi makon sifatida namoyon bo'ladi. Ozodlik motivining badiiy talqini Cho'lpon she'riyatining markaziy motivlaridan biri — ozodlikdir. Biroq shoir ijodida ozodlik tushunchasi bir yoqlama siyosiy mazmunga ega emas. U jismoniy, ijtimoiy, ma'naviy va ruhiy erkinlik tushunchalarini o'zida birlashtiradi.

Shoirning lirik qahramoni erkinlikka intilar ekan, avvalo insonning ichki dunyosidagi kishanlardan xalos bo'lishini istaydi. Bu jihatdan Cho'lpon poetikasida tashqi va ichki ozodlik tushunchalari o'zaro bog'liq. Cho'lponning "Ko'ngil" she'ridagi "Ko'ngil, sen munchalar nega / Kishanlar birla do'stlashding?" mazmunidagi murojaat shoir poetikasida ozodlik va ruhiy qullik qarama-qarshiligini anglash uchun muhimdir. Bu yerda "kishan" konkret jismoniy to'siqdan ko'ra kengroq ramziy ma'no kasb etib, inson ruhining erksizligi, ijtimoiy loqaydlik va ma'naviy qaramlik holatlarini ifodalashga xizmat qiladi. Cho'lpon she'riyatidagi "uyg'onish" mazmuni ham aynan shu ma'noda muhimdir. Uyg'onish — oddiy uyqudan turish emas, balki milliy ongning shakllanishi, xalqning o'z holatini anglashidir. Shoir uchun ma'rifat ham ozodlikka eltuvchi muhim vositalardan biridir.

Ramziy obrazlar va milliy ruh Cho'lpon she'riyatida milliy o'zlik va ozodlik g'oyalarining ta'sirchan ifodalanishida ramziy obrazlarning o'zni katta. Shoir zulmat va

CONFERENCE ON FRONTIERS OF SCIENCE AND ENGINEERING QATAR

yorug'lik, tun va tong, kishan va erk, uyqu va uyg'onish singari poetik qarama-qarshiliklardan faol foydalanadi. Zulmat obrazi ko'pincha jaholat, ijtimoiy tushkunlik va ma'naviy qaramlikni ifodalasa, yorug'lik umid, ma'rifat, uyg'onish va kelajak ramzi sifatida namoyon bo'ladi. Tong obrazi esa yangi hayot va ozod kelajak haqidagi umidni anglatadi. Bu ramzlar Cho'lpon she'riyatining poetik tizimida tasodifiy emas. Ular shoirning tarixiy jarayonlarga munosabatini badiiy jihatdan umumlashtirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, tabiat manzaralarining inson ruhiyati bilan uyg'unlashtirilishi Cho'lpon lirikasining o'ziga xos jihatlaridan biridir.

Lirik qahramon va millat taqdiri Cho'lpon lirikasining muhim xususiyatlaridan biri — lirik qahramonning ichki dramtizmi. U bir tomondan xalqning og'ir ahvolidan iztirob chekadi, ikkinchi tomondan kelajakka umid bilan qaraydi. Shu sababli shoir she'rlarida umidsizlik va umid, iztirob va ishonch, tushkunlik va uyg'onish kabi qarama-qarshi ruhiy holatlar birgalikda namoyon bo'ladi. Lirik qahramonning "men"i ko'pincha "biz"ga, ya'ni milliy birlik tushunchasiga yaqinlashadi. Individual kechinma umumxalq dardiga aylanadi. Bunday poetik usul Cho'lponning shaxsiy va ijtimoiy lirikasini bir-biridan qat'iy ajratib bo'lmazligini ko'rsatadi. Shoir uchun millatning kelajagi faqat siyosiy masala emas, balki ma'naviy masala hamdir. Milliy o'zlikning yo'qolishi, til va madaniyatga befarqlik, jaholat va loqaydlik ham milliy ozodlik yo'lidagi to'siqlar sifatida anglanadi.

Cho'lpon poetikasida ma'rifat va ozodlik munosabati Cho'lpon dunyoqarashida ma'rifat milliy uyg'onishning muhim sharti sifatida namoyon bo'ladi. Shoir uchun ozodlikni faqat tashqi sharoitdagi o'zgarish bilan izohlash mumkin emas. Insonning tafakkuri, dunyoqarashi va ma'naviy pozitsiyasi ham erkin bo'lishi lozim. Bu jihatdan Cho'lpon ijodi jadid adabiyotining ma'rifatparvarlik tamoyillari bilan mushtaraklik kasb etadi. Jadid adabiyotida maktab, ilm, ma'rifat, taraqqiyot va milliy ong masalalarining ilgari surilishi bevosita xalqning kelajagi bilan bog'langan edi.

Badiiy-estetik jihatlar Cho'lpon she'riyatida milliy o'zlik va ozodlik g'oyalari faqat mazmun darajasida emas, balki shakl va uslubda ham namoyon bo'ladi. Shoirning poetik tili sodda, ta'sirchan va obrazli bo'lib, unda xalqona ifoda vositalari bilan zamonaviy poetik tafakkur uyg'unlashadi. Lirik murojaat, ritorik savol, takror, antiteza, ramz, metafora va personifikatsiya kabi vositalar shoirning fikrini emotsional jihatdan kuchaytiradi. Ayniqsa, ritorik murojaatlar lirik qahramonning ichki iztirobini ochishda muhim ahamiyat kasb etadi.

CONFERENCE ON FRONTIERS OF SCIENCE AND ENGINEERING • QATAR •

Xulosa Cho'lpon she'riyati XX asr o'zbek adabiyotida milliy o'zlik va ozodlik g'oyalarining badiiy ifodasi jihatidan alohida o'rin tutadi. Shoir lirikasida Vatan, millat, erk, ma'rifat, tarixiy xotira va insonning ruhiy erkinligi bir-biri bilan chambarchas bog'langan tushunchalar sifatida namoyon bo'ladi. Cho'lpon uchun milliy o'zlikni anglash — xalqning o'z tarixini, tilini, madaniyatini va ma'naviy qadriyatlarini anglash bilan bog'liq jarayondir. Ozodlik esa faqat tashqi siyosiy yoki ijtimoiy erkinlik emas, balki insonning ichki dunyosi va tafakkuridagi mustaqillikni ham anglatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Cho'lpon. Asarlar. 1-jild. – Toshkent: Akademy Nashr.
2. Cho'lpon. Kecha va kunduz. – Toshkent: Sharq.
3. Qosimov B. Milliy uyg'onish: jasorat, ma'rifat, fidoyilik. – Toshkent: Ma'naviyat.
4. Qosimov B. O'zbek adabiyoti va milliy uyg'onish. – Toshkent.
5. Karimov N. XX asr o'zbek adabiyoti taraqqiyotining o'ziga xos xususiyatlari. – Toshkent.
6. Sharafiddinov O. Cho'lpon. – Toshkent: Cho'lpon.
7. Fitrat A. Adabiyot qoidalari. – Toshkent.
8. Sulton I. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent.